

ЦИКЛІЧНІ МОДЕЛІ ГЛОБАЛЬНОГО КОНФЛІКТУ ТА ГЛОБАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА В СВІТОВІЙ ПОЛІТИЦІ ДЖОРДЖА МОДЕЛЬСЬКІ

Шевель І. П.

кандидат соціологічних наук, доцент, завідувач кафедри соціології Київського національного університету культури і мистецтв

Казаков В. С.

старший науковий співробітник Інституту соціології НАН України

Фінансова, економічна, соціально-економічна і політична кризи кінця першого - початку другого десятиліття XXI століття є ніщо інше як глобальне протистояння (протистояння) - глобальний конфлікт низки великих світових держав в новій формі і в якому беруть участь і інші світові актори. Глобальне протистояння - процес взаємодії в різних формах (від співпраці і кооперації до конфлікту) як мінімум двох світових суб'єктів при зустрічі труднощів конструюванні ними структури глобальної соціальної (в широкому сенсі) організації та її інституціоналізації, тобто при створенні ними нового світового (глобального) порядку, що визначає його якості, властивості, ступінь впорядкованості та узгодженості дій акторів, норми їх поведінки та дії

Финансовый, экономический, социально-экономический и политический кризисы конца первого – начала второго десятилетий XXI века есть не что иное как глобальное противоборство (противостояние) – глобальный конфликт ряда крупных мировых держав в новой форме и в котором участвуют и иные мировые акторы. Глобальное противоборство – процесс взаимодействия в разных формах (от сотрудничества и кооперации к конфликту) как минимум двух мировых субъектов при встречающихся трудностях конструировании ими структуры глобальной социальной (в широком смысле) организации и ее институционализации, то есть при создании ими нового мирового (глобального) порядка, определяющий его качества, свойства, степень упорядоченности и согласованности действий акторов, нормы их поведения и действия.

Financial, economic, socio-economic and political crises of the late first - early second decades of the twenty-first century is nothing short of a global confrontation (opposition) - a number of major global conflict of world powers in a new form, and which involved and other global actors. Global confrontation - the process of interaction in various forms (from the collaboration and cooperation to the conflict) at least two subjects in the world difficulties encountered construction of global social structure (in the broadest sense) of the organization and its institutionalization, that is, when building their new world (global) order that determines its quality, features, degree of order and coherence of actors, norms of behavior and action.

Ключові слова: глобальний конфлікт, глобальний лідер, проблеми глобального суспільства, глобальне протистояння.

Сутність і зміст моделі глобального конфлікту розглянув почесний професор Університету Вашингтона (Сиетл, США) Джордж Модельські викладає в ряді своїх праць (наприклад, Long Cycles in World Politics, 1987) і доповідях (наприклад, на XIII Всесвітньому соціологічному конгресі, Білфілд, Німеччина, 18-23 липня, 1994 року). Основні ідеї цієї концепції базуються на положеннях теорії довгих циклів світової політики. Концепція, як він сам відповідає, включає в себе його «емпіричні та теоретичні міркування» (Модельські, 2005б: с. 126/22). Перші із них Модельські називають ще «історичними описами» (Модельські, 2005а: с.63/20).

Модельські відзначає, що в останні роки сучасності багатьох фахівців з проблем глобального суспільства дуже цікавили два основних теоретичних питання: "Чому одним державам вдається досягти положення світового лідера, а іншим ні, і чому країни, настільки успішно піднялися до вершин світового панування, в кінцевому рахунку зазвичай занепадають?" [3, 62].

Даючи відповіді на ці питання, формулюємо ряд завдань, широке і розгорнуте рішення яких у формі гіпотез пропонує Модельські в різних своїх роботах і у виступах в світовій науковій спільноті.

Перше завдання: необхідно встановити причини взлетів і падінь світових держав, долей світових лідерів.

Друге завдання: на цій основі визначити "звичайну картину, яка в підсумку виникає" [3, 62] і описати фундаментальний процес світової політики, ключовим механізмом якого є підйом і занепад світових лідерів. Тобто, по суті, крім зазначених, Модельські ставить завдання виявлення та опису світових порядків (глобальної організації світу), що існували в історії людства і того світового порядку, який виникає в сьогоденні.

Третє завдання: окреслити тенденції сучасності в процесах виникнення чергової глобальної організації в майбутньому, встановити її сутність. Власне, рішення цього завдання навряд чи необхідно, тому що, формулюючи дану задачу, Модельські в її умовах передбачає і безальтернативна відповідь. Зокрема, він пише: "У цій статті ми збираємося окреслити траєкторію руху світової політики протягом останнього тисячоліття і показати, як від невдалих спроб побудови світової імперії, через постійно ускладнюючої моделі глобального лідерства вона поступово зміщується в напрямку все більш і більш демократичних форм глобальної організації, багато з яких ще тільки належить винайти" [3, 63]. Тобто, власне, на думку Модельські в останнє тисячоліття існувало три типи глобальної політичної структури світопорядку: а) світова імперія; б) реалізоване різними лідерами в різних формах глобальне лідерство, ґрунтується на неформальному, "ручному" (як зараз говорять в Україні), довільному управлінні світової соціальної системи, що виключає в значній мірі відповідальність акторів за свої дії; в) поступово виникає в цьому глобальна або всесвітня організація, яка ґрунтується на формально-правовому управлінні, що виключає свавілля актора і передбачає його відповідальність, включаючи юридичну.

Хоча Модельські, як уже зазначено, вказує, що форми цієї глобальної організації ще тільки належить винайти. Однак, щоб не винаходили і не винайшли, майбутня форма глобальної організації світу, з точки зору Модельські, з необхідністю (і неминучістю) буде мати все більш і більш демократичний характер. Так, наприклад, він пише, що в процесі наступного циклу відбудеться "поступове поглинання неформальних функцій глобального лідерства, включеного в демократичне співтовариство, більш широкою мережею формалізованих позицій, передбачаючих і глобальну відповідальність" [3, 63].

Рішення Модельські цієї третьої задачі має телеологічний характер і пропонується їм з позицій європоцентризму. Обґрунтованість такого підходу до демократії, і така її не аргументована оцінка часто ставляться під сумнів. Так, наприклад, А.Дахін пише: "Демократію звикли розуміти як фінальну базу суспільного розвитку (Ф.Фукуяма), і в цьому сенсі вона мало чим відрізняється від більшовицької версії" комунізму ". Подібно "комунізму", демократія трактується як вінець політичної історії людства, по суті справи зупиняє її на собі" [1, 29]. Ймовірно, слід відзначити і те, що сама демократія Модельські теж розуміється з точки зору європоцентризму, більш того, з односторонньою позиції неолібералізму.

Багато дослідників виявляють в його концепції велику кількість і інших різних недоліків, справедливо критикують і аргументовано спростовують їх [2, 157-175].

Зокрема, досить істотним недоліком є відсутність у концепції чіткого і однозначного розмежування між низкою феноменів і категоріями їх позначають. Іноді цим феноменам даються не тотожні між собою визначення, що породжує певний хаос у розумінні ряду теоретичних положень.

Разом з тим, концепція Модельські має значний пізнавальний потенціал і у багатьох "викликає інтерес з цілого ряду причин" [4, 157]. В її рамках відбувається відхід від послідовно-лінійного, поетапно-стадіального розуміння людської історії, розписаної як "шкільна програма" (Сорокін). Однак, авторів статті привертають ті положення концепції Модельські, за допомогою яких він викладає своє розуміння глобального конфлікту, світової та глобальної війни.

Модельські зазначає, що базовою одиницею його спостереження (дослідження) є довгий цикл (категорія "довгого циклу"), довгий цикл світової або глобальної політики, який "характеризує (описує і пояснює - уточнення авторів) собою підйом або занепад якоїсь світової держави" [3, 63], а також виконання нею функцій світового лідерства.

З його точки зору довгий цикл являє собою "потік, або" графік ", політичних подій глобального рівня тривалістю в століття, що зв'язує стратегії або долі ряду провідних акторів (держав і т.д.), які конкурують за глобальне лідерство" [3, 66].

Аналізуючи дане визначення, можна відзначити в ньому кілька недоліків. Найбільш істотний з них - Модельські визначає (встановлює), якщо не зовсім строгі, то постійно повторювані в кожному циклі стандартні (константні) та вельми сумнівні тимчасові рамки його протікання: століття або покоління [3, 67]. Крім того, він ігнорує стиснення соціального часу, по суті, ототожнює його з часом фізичним.

Модельські також вказує, що необхідно "розуміння довгого циклу як процесу відбору, що приводиться в рух сукупністю необхідних умов". Воно (розуміння) "вказує на те, що в ньому в рівній мірі задіяні " цілі ", " кошти ", ідеальні (повістки дня, вільні суспільства), матеріальні (політико-стратегічна й економічна міць) компоненти" [4, 141]. Тобто, власне, відбір являє собою не тільки якийсь елемент моделі, але й є таким собі матеріальним феноменом, частиною об'єктивної реальності. Це ж можна сказати і про довгий цикл: він не тільки якась модель, але і елемент об'єктивної реальності. Або коротко - "довгий цикл є процес політичного відбору" [3, 66], що відбувається в реальній дійсності.

Як впливає з робіт Модельські, «відбір» може бути декількох типів. Перший тип відбору - відбір нового глобального лідера. Таке розуміння відбору впливає з наступного висловлювання Модельські: термін "відбір" "вказує на те, що глобальне лідерство є позиція, узаконена ходом

системного, колективного процесу, а не просто результат індивідуальних зусиль, слідство могутності держави або переваги його виробничого потенціалу" [3, 65]. Другий тип відбору - це відбір "за допомогою якого здійснюється вибір між кандидатами на роль світового лідера і пропонованими ними політичними курсами" [3, 66]. Третій тип відбору - відбір серед великих держав на роль претендентів. Як вважає Модельські, у кожний конкретний момент часу серйозним вагою в світі одночасно володіли в середньому чотири держави.

При цьому Модельські підкреслює, що відбір - це у всіх варіантах колективна дія ряду акторів, а не взаємодія тільки двох.

Власне, в процесі протікання довгого циклу, як вказує Модельські, виникає якась конкуренція (боротьба) спочатку між великими державами (націями-державами) на роль претендентів, а потім між ними конкуренція (боротьба) за роль світового лідера. Ця конкуренція-боротьба завершується виявленням серед претендентів єдиного глобального челленджера, як основного актора боротьби за світове панування зі старим лідером, і пік активності (панування у світі) якого може відбутися в наступному циклі.

У цій конкуренції-боротьбі є "переможці" і "переможені", одні з перерахованих акторів домагаються "перемоги", інші терплять "поразку". Інакше - конкуренція у всіх типах відбору представляє собою цілу сукупність різного роду конфліктів.

Власне, можна зробити висновок: довга хвиля є не просто "потік" політичних подій, а й потік різного роду численних конфліктів (політичних, економічних, ідеологічних, соціокультурних і т.д.), які відбуваються між кількістю акторів (націй-держав). Спочатку це локальні і регіональні міждержавні конфлікти, в яких великі світові держави борються між собою, і кожне з них проти всіх інших, за статус претендента. Паралельно і водночас чи перетинаючись і збігаючись, протікають інші регіональні міждержавні та межкоаліційні конфлікти між претендентами за статус опонента старому лідерові. Цього статусу можуть домогтися кілька держав. В даний час на нього претендують, в першу чергу, Китай і Західна Європа (ЄС). Між ними в фазі "макрорішеннями" розгорнеться глобальне протистояння, в ході якого з'являється новий світовий лідер.

Через призму такого сприйняття довга хвиля, як певна цілісність, може розумітися як якийсь єдиний і цілісний глобальний конфлікт, який має перманентний і циклічний характер, в ході якого переможець чи зберігає за собою статус "старого лідера" або стає "лідером новим". При цьому може відбуватися або відбувається зміна світового порядку, глобальної організації світу, а також зміна часових епох. Цей глобальний конфлікт можна умовно назвати глобальним конфліктом першого порядку.

При такому розумінні довгого циклу він є елементом об'єктивної реальності, а теоретичні положення, які розкривають його сутність і зміст, є знаннями про неї, включаючи згадане вище історичний опис. Але Модельські не обмежується тільки таким підходом до дослідження довгих циклів, він створює різні їх теоретичні моделі, за допомогою яких і аналізує реальні цикли змін, що відбуваються в світовому соціумі та історії людства.

У всій їх сукупності базисної є модель (цикл) "накопичення досвіду". Вона має чотири послідовні фази: перша, початкова фаза, - "визначення порядку денного", друга фаза - "побудова коаліцій", третя - "макрорішеннями", четверта - "виконання". Альтернатива базисної моделі є модель (цикл) "лідерства", а також симетрична з основною моделлю модель "відхилення" челленджера. В останній послідовності фаз аналогічна фазам моделі "накопичення досвіду", але "цей процес починається фазою раніше, ніж у випадку відбору світового лідера, і завершується поразкою претендента у фазі макрорішеннями" [3, 78]: "виконання", "визначення порядку денного", "побудова коаліцій", "макрорішеннями".

Альтернативна базисна (модель «накопичення досвіду») модель "лідерства" також має чотири фази, але початком циклу в ній виступає "глобальна війна" при ще існуючій старій світовій державі, старому лідера (власне, фаза "макрорішеннями"). У цій війні проявляються симптоми "занепаду" цієї держави - "делегітимації" і "деконцентрація". Останні, можна сказати, по суті, лише інші назви відповідних їм фаз моделі "накопичення досвіду": делегітимації - це фаза "визначення порядку денного", а деконцентрація - фаза "побудови коаліцій".

Всі ці моделі є не тільки засобами пізнання реальності, але певною мірою одночасно є і якість знання про неї. Правда, слід зазначити, що вони описують і пояснюють відбуваються зміни з різних точок зору, з позицій різних акторів: нового лідера, челленджера і лідера старого. Кожна модель, відповідно, відображає якусь індивідуальну для кожного актора послідовність фаз довгого циклу. І так як актори різні, вони мають різні якості, властивості, характеристики, функції, умови існування та діяльності, їх поведінка, конкретні дії, мотиви, інтереси, і, як наслідок, різні моделі, що описують, пояснюють і відбуваються. Але всі моделі описують і пояснюють одну і ту ж єдину, об'єктивну реальність. Їх принципово відмінність на початку циклу: для нового лідера цикл починається з фази "визначення порядку денного", для челленджера з фази «виконання», для старого, що минає лідера з фази "макрорішеннями". В реальності відповідні фази моделей у часі і просторі співпадають. І в цій якості - збіги і суміщення - вони спільно більшою мірою адекватності відображають реальність, ніж кожна з них окремо.

Тому, як видається авторам, для розкриття сутності та змісту реального протікання фаз циклу (і глобальних конфліктів) необхідно пояснити і описати не окремі фази тієї чи іншої моделі, а ситуацію, що виникає в результаті поєднання відповідних фаз різних моделей, "загальну" фазу, етап в протіканні довгого циклу. Базовою для цієї процедури, ймовірно, можна вибрати модель "накопичення досвіду", а її першу фазу («визначення порядку денного») спільно з відповідними їй іншими фазами інших моделей позначити як "ситуацію 1" або як "першу загальну фазу" (перший етап довгого циклу). Тоді, відповідно, такі фази моделей будуть авторами позначатися як "ситуація 2" ("друга загальна фаза"), "ситуація 3" ("третя спільна фаза") і "ситуація 4" ("четверта загальна фаза"). Правда, слід зазначити, що в зазначених ситуаціях відбувається збіг фаз, а не їх накладення один на одного, не повне і тотожне їх поєднання, а саме їх збіг, багато в чому часткове і фрагментарне.

Власне, про можливість (і необхідність), такі пізнавальні операції, правда не здійснюючи її, пише і сам Модельські: "не треба розводити теорії підйому та занепаду, бо адекватна теорія" сходження "імпліцитно включає в себе і теорію" краху ". Проблема збереження глобального лідерства ідентична проблемі відбору чергового носія даного титулу "[3, 66].

Ситуація 1 (перша загальна фаза). Вона виникає при збігу фаз "визначення порядку денного" моделі "накопичення досвіду", "делегітимації" альтернативної моделі "лідерства" і "визначення порядку денного" моделі "відхилення челленджера".

Існуючий ще поки світопорядок "старіє" і поступово починає "помирати", з'являються ознаки його "занепаду", викристалізовується новий світовий порядок. Попередній порядок денний вичерпано, основні старі проблеми вирішені (не всі) або втратили свою значимість і актуальність, що породжує проблеми нові, для яких ще немає стандартних рецептів рішення. До них, наприклад, відносяться масштабні ризики глобальної безпеки, загальні питання організації нової світової системи, як політичні та економічні, а також інші. Серед даних проблем необхідно виявити як негативні (загрози), так і позитивні (можливості).

Для вирішення даної сукупності завдань світові суб'єкти повинні володіти якоюсь чутливістю до структурних викликів часу, якоїсь схильністю до вирішення глобальних проблем. Модельські вказує, що сутність світового лідерства не в утвердженні або демонстрації сили, не в суверенній панування над світом, а в умінні керувати ним, тому функція світового лідера - знаходити відповіді на поставлені важливі питання.

Суб'єкти повинні придбати і володіти знаннями про новий світ, ситуаціях в різних сферах життєдіяльності суспільства. Вельми важливими, якщо не головними учасниками цього процесу є лідери громадської думки, політичні діячі, які найбільш чітко формулюють виникненню проблеми, пропонують їх альтернативні рішення.

Ці рішення піддаються публічному обговоренню, відбувається їх зіставлення і всебічна оцінка в медіа-мережах, в епістемічних спільнотах, під час зустрічей і асамблей політиків і вчених, в ході міжурядових консультацій. Серед виявлених суб'єктами проблем і пропонованих ними альтернативних рішень визначаються найбільш значимі і актуальні, які повинні формувати і складати виникає глобальний порядок денний. В цьому процесі починається відбір суб'єктів на роль світового лідера, тому між ними виникає конкуренція, яку можна назвати ідеологічним конфліктом, поступово набирає глобального характеру або глобальним конфліктом третього порядку. В даний час це, наприклад, глобальний ідеологічний конфлікт між неолібералізмом (Валлерстайн його вважає сучасною формою консерватизму) і соціальним лібералізмом соціал-демократичного спрямування.

Щоб домогтися успіху в цьому конфлікті, суб'єкт (нація-держава) повинен "пов'язувати власні національні пріоритети з більш масштабними завданнями, які можуть стати основою глобальної дії" [3, 76]. Тобто з завданнями загальнолюдського характеру суб'єкт повинен сприйняти значущі глобальні інтереси, як інтереси свої власні, в цьому буде проявлятися його чуттєвість і реакція на існуючу громадську думку.

По-друге, суб'єкт повинен представити свої власні інтереси як інтереси глобальні, загальні та нав'язати таке їх розуміння соціуму, перетворити таке їх сприйняття в світовій громадській думці в домінуюче.

Як вважає Модельські, рішення останнього завдання можливо двома шляхами. Перший - створенням "механізмів, які переводять часом неартикульовану світову громадську думку в глобальний порядок денний. Саме в цьому і полягає завдання актуального чи потенційного глобального політичного лідера "[3, 77]. Цю функцію можуть виконувати законодавчі збори, всесвітні засоби масової інформації, культурно-освітні мережі, наукові співтовариства і т.д.

Другий шлях - створення суб'єктом тієї чи іншої ідеології або ідеологій. Вони можуть "розглядатися як стандартизовані тлумачення глобальних викликів, підкріплені чіткими програмами дій. Вони пропонують альтернативні рішення найбільш глибоких і довговічних глобальних проблем і забезпечують загальну для різних країн і регіонів орієнтацію на майбутнє" [3, 78].

Формується громадська думка багато в чому обумовлює не тільки порядок денний, але, з одного боку, надає легітимність претендентам на роль нового світового лідера, обґрунтовує їх дії і

поведінку, "виправдовує" їх, а з іншого боку, делегітиме старого лідера, піддає його дії і поведінку критиці і осуду, обгрунтовує їх "невірність" і "хибність".

Серед альтернативних спроб сформувавши порядок денний присутній і варіант челленджера, але він не отримує підтримки зацікавлених суб'єктів і не завойовує громадської думки. Дискусія щодо його не має великої значущості та актуальності, як зазначає Модельські, "то не та дискусія, в якій кристалізується певний порядок денний, негайно отримує підтримку всіх зацікавлених сторін" [3, 79].

Слід зазначити, що сформований порядок денний є в подальшому предметом постійних дискусій і об'єктом перегляду, але при цьому вона грає ключову роль в глобальній політиці протягом усього довгого циклу має критичне значення для його усвідомлення і розуміння.

Ситуація 2 (друга загальна фаза). Вона виникає при збігу фаз "побудови коаліцій" моделі "накопичення досвіду", "деконцентрації" альтернативної моделі "лідерства" і "побудови коаліцій" моделі "відхилення челленджера".

Зростаюче усвідомлення і розуміння нових проблем дають імпульс для перегрупування раніше існуючих коаліцій і створення нових. Вони виникають навколо вже виділилися претендентів на світове лідерство, сформулювали той чи інший порядок денний, ідеологію, тобто пред'явили світовій спільноті якийсь конкретний набір завдань, вирішення яких для нього необхідно і значимо.

Модельські зазначає, що "подібне коаліційному будівництву - зворотній бік прогресуючої деконцентрації. З часом високий рівень концентрації сил і домінуюча позиція світової держави, характерні для глобальної політичної системи в момент завершення останньої глобальної війни, сходять нанівець" [3, 68].

У результаті виникнення нових коаліцій і деконцентрації світова система "розріджується" і формується багатополлярний світ, певний стан глобального розосередження, що сприяє рухливості блоків, коаліцій та перебудови системи альянсів в цілому. Вони формуються в основному за принципом "за" чи "проти" збереження існуючого глобального порядку. Хоча альянсів "проти" може бути декілька, як "активних", так і "пасивних" ("нейтральних"). Зокрема, між деякими світовими гравцями можуть виникати "особливі відносини", "звички", мають певні відкриті спрямованості «проти когось» чи «за когось», вони лише відображають диференціацію підходів до вирішення нових глобальних проблем, якийсь частковий збіг в їх розумінні.

Агентами і ініціаторами створення коаліцій виступають політичні лідери, дипломати, важливу роль грають "світові партії" (включаючи економічні - ТНК), діючі на стиках світової політики і світового співтовариства. Велике значення в створенні коаліцій, особливо в минулому грали (і грають зараз) релігійні та культурні фактори (цивілізаційні - по Хантінгтоном), торгові зв'язки і відносини, в сучасний період "посилився вплив ідеологічних чинників, включаючи прихильність демократичним нормам і практикам" [3, 70].

Після свого виникнення "коаліції зазвичай займають бойові позиції і вступають у тривалий конфлікт, але в процесі колективного відбору одна з них здобуває перемогу" [3, 67]. Проте, в даній ситуації 2 (друга загальна фаза) відбувається не якийсь один окремих єдиний конфлікт, конфліктів і воєн відбувається значно більше. Їх допомогою відбувається відбір серед претендентів майбутнього нового світового лідера, а також челленджера. Це конфлікти між претендентами та їх коаліціями, вони можуть мати локальний, регіональний характер, постійно в такій якості систематично повторюватися, охоплюючи значний часовий період, але вони можуть прийняти і форму широкомасштабного збройного конфлікту, "великої війни". По суті дана ситуація 2 в цілому (загальна фаза) являє собою глобальний конфлікт третього порядку.

Ситуація 3 (третья спільна фаза). Ця ситуація виникає при збігу фаз "макрорішеннями" моделі "накопичення досвіду", "глобальної війни" альтернативної моделі "лідерства" і "поразки" моделі "відхилення челленджера".

По суті у Модельські існує два підходи до визначення фази "макрорішеннями" моделі "накопичення досвіду", що накладає певний відбиток і на розуміння відповідних фаз в інших моделях і на їх загальну фазу.

Перший підхід (вузький). Макрорішеннями фактично ототожнюється Модельські з глобальною війною. Так, він пише: "" макрорішеннями "(глобальна війна) є тією фазою довгого циклу, в якій сили глобального радіусу дії набувають вирішальний вплив і отримують найбільш повну реалізацію" [3, 80].

Другий підхід, більш широкий. Макрорішеннями не зводиться лише до глобальної війни. За часом воно представляє собою більш тривалий період глобального протиборства як мінімум двох найбільших коаліцій світових держав або двох супердержав, ніж глобальна війна. Модельські, наприклад, вважає, що прикладом такими макрорішеннями є часовий відрізок часу між 1914-м і 1945-м роками, охоплює "два найбільших військових конфлікту", що включають "безперервне протиборство на морях". Крім того, макрорішеннями включає в себе "супутні" війнам збройні конфлікти "міжвоєнного" періоду. Але більше - Модельські включає в процес макрорішеннями всесвітню "Велику депресію", як структурна криза в світовій економіці, що протікає паралельно зі структурною кризою в глобальній політиці. Руйнівні дії економічної кризи поглиблювали загальний

безлад, вели до розорення та зубожіння мас, посилювали соціальну напруженість, породжували масові страйки і демонстрації протесту.

На даній фаза визначається не тільки переможець в глобальній війні і встановлюється новий світовий порядок. Але й відбувається вибір між альтернативними повістками дня, включаючи ідеології, визначається структура нового світового порядку, затверджується набір заходів, що підлягають реалізації на фазі "виконання", а рішення нового лідера і встановлювані їм норми на деякий час стають обов'язковими для їх дотримання.

В ході як глобальної війни, так і глобального протиборства відбувається надзвичайна активізація світових суб'єктів, особливо претендентів на світове лідерство, їх дії і поведінку в цілому набувають високу ступінь інтенсивності.

Головними акторами у фазі "макрорішеннями" є глобальні лідери-політики, які мають політико-стратегічним мисленням, а також великі воєнначальники, командувачі збройними силами. Саме вони грали вирішальну роль у створенні та організації глобальних військових коаліцій, визначали цілі й завдання протистояння, "вели свої війська до перемоги через безперервні кампанії глобального масштабу". Саме вище військово-політичне керівництво могло ефективно з'єднати мобільні сили глобального охоплення - сухопутні війська, військово-морський флот, військово-повітряні сили, розвідку, спецвійська - з наявними економічними, соціальними, культурними ресурсами країни претендента, створивши тим самим умови для висунування країни на позиції глобального лідера.

В цієї третьої загальної фазі відбувається розпад коаліції челленджера, а сам він терпить поразку, так як не домагається статусу нового глобального лідера.

Дуже важливою ідеєю Модельські є його положення про те, що форма макрорішеннями може змінитися. Раніше такою формою завжди була глобальна війна (або протогобальна війна), але вона може стати минулим. Модельські, зокрема, пише: "немає причин вважати, що з розробкою нових процедур прийняття" макрорішеннями ", що дозволяють уникнути широкомасштабного використання насильства (їх, правда, ще належить винайти), форми протікання даного процесу можуть змінитися. Ці нові процедури замінять собою повністю застарілий метод глобальної війни, що загрожує катастрофічними наслідками. Хотілося б сподіватися, що в демократичному суспільстві подібні механізми дійсно будуть створені "[3, 70]. Тобто, в кінцевому рахунку, "війна стане анахронізмом, а проблеми будуть вирішуватися за допомогою демократичних процедур" [3, 76]. ВІЙНА ВЗАГАЛІ? Само макрорішеннями, беручи до уваги його специфіку, можна вважати глобальним конфліктом другого порядку, як і глобальну війну.

Ситуація 4 (четверта загальна фаза). Вона виникає при збігу фази "виконання" моделі "накопичення досвіду" і відповідних їй за часом фаз інших моделей. У даній ситуації в процесі фази моделі "відхилення челленджера" відбувається формування альтернативного центру впливу щодо нового лідера або поява нового "потенційного лідера опозиції". Власне, можна сказати, що в моделі "відхилення" це фаза виникнення нового челленджера. Фаза "виконання" називають ще й фазою "світової держави", так як саме в цей період авторитет і вплив нового глобального лідера досягають своєї вершини. Перемога в глобальній війні дозволяє йому контролювати значну частину матеріальних, економічних та інших світових ресурсів глобальної системи. Новий лідер могутній і легітимний, він створює нові, більш досконалі і необхідні для нового світопорядку, інституціональні структури. Але сфера відповідальності світової держави "аж ніяк не безмежна". Вона не виконує, як вважає Модельські, роль "світового жандарма". Але разом з тим в її обов'язки входить підтримка основ світового порядку, захист і збереження статус-кво. "Колишні світові держави виступали як" хранителі "не світу взагалі," несучих конструкцій "світового порядку: вони забезпечували безпеку морських шляхів і свободу мореплавства, боролися з піратством і работоргівлею" [3,71] - пише Модельські.

Однак, світовий порядок підтримується світовим лідером не тільки своїм авторитетом, легітимністю і можливістю використання ним насильства, сили в будь-якій формі, а й іншими засобами.

По-перше, взявши під свій контроль основні економічні ресурси світу, він створює найбільш передову, найбільш ефективну, найбільш потужну і зростаючу економіку. Вона володіє міцною фінансовою базою, спирається на значні і достатні сировинні та енергетичні ресурси., Вона досить велика і масштабна, в її рамках основна увага приділяється передовим і провідних галузях виробництва, які мають світове значення. "Це ті сфери господарства, які в даний час в даному місці надають інноваційне вплив на світову економіку. Подібна дія здійснюється за допомогою міжнародної торгівлі, змінюючи форму і зміст глобального обміну, і як таке є вагомий аргумент у боротьбі за лідерство" [3, 75]. Така економіка стійко розвивається, вона виявляється здатною забезпечувати бюджет, що дозволяє лідеру не тільки підтримувати свої сили глобального радіусу дії, а й здійснювати різні види "достатньою" "допомоги" своїм союзникам, а також іншим країнам. Останні стають вельми "зацікавленими" в збереженні існуючого світопорядку, збереженні статус-кво і збереженні існуючого світового лідера в цьому даному його якості.

По-друге, світовий лідер, в першу чергу в силу свого статусу, але спираючись на свою передову економіку, здатний виробляти для всієї глобальної системи (для всіх) якісь суспільні блага. "Мова йде про товари або послуги, які можуть принести користь не тільки населенню країни-лідера, але й іншим жителям планети, а в межі - всьому людству" [3, 77] - пише Модельські.

Тому в даній ситуації, як уже говорилося вище, виникає якийсь альтернативний центр впливу, по суті, новий челленджер. Крім того, переможений челленджер може стати потенційним лідером опозиції і в цій якості зберегти свій колишній статус. Ситуація 4 завершує довгий цикл і після неї знову формується ситуація 1.

Аналізуючи і узагальнюючи як самі ідеї Д.Модельські, так і вище викладену їх інтерпретацію, можна зробити, як видається, ряд дуже важливих і цікавих висновків щодо сутності і змісту, а також розуміння якоїсь сукупності окремих феноменів і категорій яких позначають. До цих феноменів можна віднести глобальну війну, глобальний конфлікт, глобальне протиборство, світову війну, політико-стратегічну організацію глобального радіуса дії, мобільні сили глобального охоплення і інші. В свою чергу зроблені висновки допомагають зрозуміти сучасність, існуючий світовий порядок, процеси, що протікають в глобальній системі.

Література

1. Дахин А.В. Система государственной власти в России: феноменологический транзит / А.В.Дахин // Политические исследования. – 2006. - № 3. – С. 29 – 40.
2. Лапкин В.В. Концепция эволюционного усложнения мировой политической системы / В.В.Лапкин, В.И.Пантин // Политические исследования. – 2006. - № 1. – С. 157 – 174.
3. Модельски Дж. Эволюция глобальной политики (I) / Дж. Модельски // Политические исследования. - 2005а. - № 3, - С. 62 – 82.
Модельски Дж. Эволюция глобальной политики (II) / Дж. Модельски // Политические исследования. – 2005б. - № 4. – С. 124 – 142.